

Ks. HELMUT JAN SOBECZKO

KSIĄDZ STANISŁAW STEPHAN (1867—1926)

Z dziejów ruchu liturgicznego na Śląsku

W przyszłym roku minie setna rocznica śmierci inicjatora odnowy liturgicznej, opata benedyktynów w Solesmes o. Prospera Gueranger'a (1805—1875).¹ Jest to okazja, by uświadomić sobie ogrom pracy, pokonanych trudności i poświęcenia, jakie włożyli w dzieło realizowanej dziś odnowy liturgicznej liczni prekursorzy tzw. ruchu liturgicznego. Do wyjątkowych postaci w tej dziedzinie na Śląsku należy wybitny duszpasterz-liturgista, prawie nie znany w naszej literaturze ksiądz Stanisław Stephan (1867—1926), związany również z Opolem roczną pracą duszpasterską na stanowisku wikariusza przy dzisiejszej parafii katedralnej św. Krzyża.² Artykuł niniejszy ma jedynie charakter informacyjny, pragnie bowiem ukazać krótki rys jego życia (I) i działalności liturgicznej (II), brak jednak dotąd monograficznego opracowania, na co zasługuje tak bogata i ciekawa postać śląskiego liturgisty.³

I.

Ks. Stanisław Stephan urodził się 7. V. 1867 roku w Bralinie, woj. poznańskie, szkołę średnią ukończył we Wrocławiu, studiował na Uniwersytecie Gregoriańskim i w Collegium Germanicum w Rzymie. Studia uwieńczył doktoratem z filozofii i teologii. Święcenia kapłańskie otrzymał 28. X. 1894 r. w Rzymie. W czasie studiów był m. in. uczniem słynnego wtedy dogmatyka kard. L. Billot SJ (1846—1931).⁴

1 Por. A. Nocent, Guéranger Prosper — Luis — Pascal, art. w: LThK IV² (1960) 1263; O. Rousseau, Die Liturgische Bewegung von Dom Guéranger bis Pius XII, w: A. G. Martimort (Hrsg.), Handbuch der Liturgiewissenschaft, Leipzig 1965, T. I, 54-59.

2 Por. H. Becker, Stephan Stanislaus, art. w: LThk² IX (1964) 1048 n.; T. Maas-Ewerd, Liturgie und Pfarrei. Einfluss der Liturgischen Erneuerung auf Leben und Verständnis der Pfarrei im deutschen Sprachgebiet, Paderborn 1969, 103—109; O. Spöth, Erzpriester Dr Stephan und die liturgische Fortbildung des Klerus, „Liturgische Zeitschrift” 1 (1929) 29.

3 Pragnę gorąco podziękować ks. prałatowi A. Jokielowi, proboszczowi parafii katedralnej w Opolu, za udostępnienie mi z własnych zbiorów niektórych książek i drukowanych pism (ulotek) ks. Stanisława Stephana.

4 Por. S. Tromp, Billot Louis SJ, art. w: LThK² II (1958) 477.

Po powrocie z Rzymu, Władza Diecezjalna we Wrocławiu zamianowała ks. Stanisława Stephana, dnia 12. VIII. 1895 r., trzecim wikariuszem kooperatorem przy parafii św. Krzyża w Opolu.⁵ Urzędowy Schematyzm Kurii Wrocławskiej zaznacza, że ks. St. Stephan był utrakwistą, jak wtedy określano tych, którzy znali również język polski. Był to z pewnością powód wyznaczenia go na placówkę w Opolu, gdyż parafia św. Krzyża liczyła wówczas 25 tysięcy katolików, z których większość stanowiła ludność okolicznych wiosek, mówiącą językiem polskim, jak stwierdza to wyraźnie Schematyzm z 1895 roku,⁶ dlatego na 8 kapłanów pracujących wtedy w Opolu, 7 znało język polski.⁷ W księgach archiwum par. św. Krzyża zachowały się ślady działalności duszpasterskiej ks. Stephana.⁸

Pod koniec 1896 r., po 16 miesiącach pracy w Opolu, ks. St. Stephan został samodzielnym duszpasterzem (kuratusem) w Weissensee koło Berlina, a w 1905 roku otrzymał nominację na proboszcza w Pasewalk. Na Śląsk wraca w związku z mianowaniem go 26. IX. 1915 roku proboszczem w Leśnej (niem. Marklissa), w małym miasteczku koło Lubania (woj. wrocławskie).⁹ Jako proboszcz poświęca się nie tylko pracy duszpasterskiej, ale rozwija przede wszystkim ożywioną działalność na polu liturgicznym, zwłaszcza poprzez działalność wydawniczą. W tym celu ks. St. Stephan zakłada własne wydawnictwo liturgiczne w Leśnej, które po jego śmierci zostało przeniesione do opactwa benedyktyńskiego w Krzeszowie.¹⁰ W 49 roku życia, w pełni sił twórczych, umiera dnia 29. X. 1926 roku.

II.

Działalność liturgiczną ks. Stanisława Stephana na Śląsku można porównać z pracą w tej dziedzinie o. Piusa Parscha w Austrii. Obydwaj oddziaływali na duchowieństwo i wiernych przede wszystkim poprzez działalność wydawniczą. O wpływie pracy pisarskiej ks. Stephana przykładowo niech świadczy fakt, że już w pierwszych latach kapłaństwa, w roku 1897, napisał książeczkę na temat Wielkiego Tygodnia, która doczekała się 22 wydań i rozeszła się w liczbie około 1 miliona egzemplarzy.¹¹ W odróżnieniu jednak od Piusa Parscha punkt ciężkości prac ks. Stephana koncentrował się nie tylko na bezpośrednich wysiłkach uaktywnienia w liturgii szerokich rzesz wiernych, ale przede wszystkim zajmował się liturgiczną formacją duchowieństwa. Był głęboko przekonany, iż odnowa liturgiczna tylko wówczas okaże się czymś trwałym i skutecznym duszpastersko, gdy sami kapłani zgłębią liturgię i przepoją nią całą swoją działalność. Twierdził, iż pierwszym i podstawowym zadaniem kapłana,

5 Por. Schematismus des Bistums Breslau, 1896, 56.

6 Schematismus de Bistums Breslau, 1895, 133.

7 Tamże.

8 W dwa tygodnie po nominacji do Opola, w księgach chrztów i ślubów spotykamy podpisy Ks. Stephana, np 1. IX. 1895 ochrzcił 14 dzieci, ostatnie małżeństwo pobłogosławił 28. XI. 1896 — por. Arch. Par. św. Krzyża, Księga chrztów, rok 1895, nr 935 n; Księga ślubów, rok 1896, nr 235.

9 Por. Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegaturbezirks für das Jahr 1925, 60.

10 Por. T. M a a s - E w e r d, dz. cyt., 104.

11 Tamże, 103-104.

jakie wypływa z jego święceń, to rozwijanie życia liturgicznego w parafii. „Zostaliśmy wyświęceni nie na nauczycieli, ani na mówców różnych związków i stowarzyszeń lub dla innych prac społecznych, ale zostaliśmy wyświęceni po to, aby przede wszystkim wykonywać posługę kapłańską w liturgii” — pisze w jednym ze swoich dzieł na temat Mszy świętej.¹² Nie chodzi o nadzwyczajne akcje liturgiczne, ale o systematyczną i zwyczajną pracę duszpasterską w parafii, gdyż praca ta zawsze będzie podstawowym warunkiem rozwoju liturgicznego życia parafii.

Duszpasterstwo parafialne swoją żywotność będzie czerpało z liturgii przede wszystkim wówczas, gdy otrzymają właściwą formację liturgiczną kandydaci do kapłaństwa. Ks. St. Stephan prymatowi liturgii przypisał całą formację seminaryjną.¹³ Wbrew panującemu wtedy w wielu ośrodkach rubrycystycznemu traktowaniu liturgii twierdzi, że same rubryki, a nawet historia liturgii, nie wystarczą, dlatego kładzie wielki nacisk na teologiczne podstawy liturgii i ich duszpasterskie zastosowanie. W tym względzie ks. Stephan należy niewątpliwie do prekursorów, gdyż wysuwane przez niego postulaty stały się obecnie obowiązującą praktyką w liturgicznym wychowaniu alumnow, nakazaną przez soborowe i posoborowe dokumenty kościelne.¹⁴

Źródłem, z którego duszpasterz ma czerpać siły do rozwijania życia liturgicznego parafii winien być zwłaszcza Mszał i Breviarz, które ks. Stephan nazwał „księgami życia kapłana”.¹⁵ W tym celu zajął się tłumaczeniem i wyjaśnianiem mszału rzymskiego,¹⁶ a także przetłumaczył i wydał brewiarz rzymski w dwóch tomach.¹⁷

Ostatnie lata swego życia ks. St. Stephan poświęcił psalmom. Owocem trzechletnich studiów to wydanie drukiem dzieła życiowego pt. *Psalmenschlüssel*.¹⁸ Jak sam stwierdził, studium to pozwoliło mu głębiej wniknąć w ducha liturgii.¹⁹ Jeżeli odnowa liturgiczna ma przyczynić się do pogłębienia życia religijnego szerokich rzesz wiernych, wówczas psalmy muszą stać się również własnością ludu, zwłaszcza, wspólnot parafialnych.²⁰

W swoich dziełach i licznych wykładach, ks. Stephan nie ograniczał się do odnowy zewnętrznych form liturgii, ale swoje wywody i opraco-

12 „Tuet dies” oder „Macht was ihr wolt?” Gedanken über die christliche Opferfeier, Marklissa 1925, 283.

13 Por. O. Spöth: art. cyt., 29.

14 Por. Sob. Wat. II, Konst. o liturgii *Sacrosanctum Concilium*, 14-18; Dekret o formacji kapł. *Optatam totius*, 4, 16 i 19; Kongr. dla Semin. i Uniwersytetów, Instrukcja o liturgicznym wychowaniu alumnow, tł. pol. „Wiad. Diec. Op.” 7 (1967) 149-170; por. także ks. W. Schenk, Rola liturgii w studiach teologicznych i w przygotowaniu do kapłaństwa, „Ateneum Kapłańskie” 372 (1964) 184-189.

15 Por. T. Maas-Ewerd, dz. cyt., 106.

16 *Der Priester am Altar*, Marklissa 1923; *Der Christen Gottesdienst*, Marklissa 1924.

17 *Das kirchliche Stundengebet*, Regensburg t. I 1926, t. II 1928.

18 Marklissa (b.r.w.), Regensburg 3 1925.

19 Por. T. Maas-Ewerd, dz. cyt., 108.

20 Por. *Psalmenschlüssel*, 5.

21 Ein (auf einen praktisch wissenschaftlichen Kursus für den Seelsorgsklerus gehalten, erweiterter (Vortrag, Marklissa 1922, 44.

wania liturgiczne opierał na solidnych podstawach teologicznych. Pewnego rodzaju zarys teologii liturgii podał w swoim wykładzie dla duszpasterzy, który wydał pt. „Christus in der Liturgie”.²¹ Dwa lata później dzieło to wydał w tłumaczeniu łacińskim pt. „De elementis liturgiae christianae”.²²

W opracowaniu tym autor omawia kolejno następujące zagadnienia (podają główne punkty i podpunkty): 1. Chrystus w języku liturgii — teologia znaku słowa (pośrednio ukazuje tu autor wielką znajomość języka łacińskiego, greckiego i hebrajskiego); 2. Chrystus a istota liturgii (pojęcie liturgii, jego rozwój historyczny; dzisiejsza liturgia i Chrystus; liturgia a życie chrześcijańskie); 3. Chrystus w roku liturgicznym (poszczególne okresy, przeżywanie tajemnic Chrystusa, rok liturgiczny w ogólności); 4. Chrystus w modlitwie brewiarzowej (znaczenie poszczególnych Godzin, dni tygodnia); 5. znaczenie liturgii (funkcja jednocząca i włączająca wszystkich w Chrystusa, uświęcająca i zbawiająca); 6. liturgia w duszpasterstwie (podporządkowanie wszystkich czynności duszpasterskich liturgii, zwłaszcza kazań, obchodów roku liturgicznego, katechizacji, misji i rekolekcji; liturgiczna formacja duchowieństwa).

W niniejszym artykule wymieniono jedynie ważniejsze pozycje ks. St. Stephana,²³ gdyż dzieła te wpłynęły w większym stopniu na formację liturgiczną duchowieństwa i na odnowę życia liturgicznego na Śląsku. Pominięto natomiast mniejsze opracowania, różnego rodzaju broszury i ulotki z tekstami i śpiewami liturgicznymi, które szerokim rzeszom wiernych służyły głównie jako pomoc w ich czynnym uczestnictwie w obrzędach liturgicznych.²⁴

Warto również wspomnieć, że ks. St. Stephan miał zamiar wydawać dla kapłanów specjalne czasopismo liturgiczne pt. „Liturgie und Leben”, plan ten jednak udaremniła przedwczesna śmierć.²⁵

Po bardzo skrótowym zestawieniu ważniejszych dzieł nasuwa się wreszcie pytanie: jaki wpływ wywarła działalność ks. Stanisława Stephana na rozwój życia liturgicznego na Śląsku? Najlepszą odpowiedzią niech będą słowa Piusa Parscha, znawcy i bezpośredniego obserwatora, który z okazji śmierci śląskiego liturgisty napisał o nim, iż przede wszystkim „rozbudził na nowo rozumną miłość do liturgii w ogromnej liczbie księży”.²⁶ Ponadto ważniejsze jego inicjatywy liturgiczne i osiągnięcia, zwa-

22 Regensburg 1924.

23 Wykaz ważniejszych publikacji ks. Stanisława Stephana znajduje się w czasopiśmie „Bibel und Liturgie” 1 (1926/27) 285 n.

24 Przykładowo można podać dwie takie broszurki: 1) Zwei leichte Choralhochämter für das Volk in Druk gegeben von Erzpriester Dr Stephan, Breslau (b.r.w.), ss. 50; 2) Die kirchliche Begräbnisfeier. Anleitung für das Volk zur rechten Teilnahme an der kirchlichen Begräbnisfeier von Pfarrer Stephan, Marklissa (b.r.w.), ss. 72.

25 Por. T. Maas-Eward, dz. cyt., 108.

26 P. Parsch, Nachruf auf St. Stephan, „Der Seelsorger” 3 (1926/27) 61; por. T. Maas-Eward, dz. cyt., 105.

szcza działalność piśmiennicza, były wykorzystywane w pracy duszpasterskiej na Śląsku i przekazywane również alumnom wrocławskiego Fakultetu Teologicznego.²⁷

No koniec byłoby rzeczą ciekawą zbadanie sprawy, o ile to możliwe, czy przypadkiem ks. St. Stephan nie wyniósł zamiłowania do liturgii z Wielkopolski, z rodzinnego Bralina, albo z Opola, gdzie rozpoczęła się jego praca duszpasterska, którą przecież od samego początku oparł głównie na liturgii. Nie ulega jednak wątpliwości, że działalność tego wybitnego kapłana pozostawiła trwałe ślady. Z upływem czasu działalność ta coraz bardziej owocowała i w dużym stopniu przyczyniła się również do ożywienia życia liturgicznego i religijnego na Śląsku Opolskim.

27 Píše o tym z własnego doświadczenia, jako były student a później wicerektor Alumnatu Wrocławskiego, ks. Dürig, Schlesiens Anteil an der liturgiewissenschaftlichen Forschung und an der liturgischen Erneuerung im deutschen Katholizismus, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 9 (1951) 214.